

VIII. zasedání ÚV SKS

Vývody kritické inteligence bezesporu přispěly k další radikalizaci postojů řady členů vedení SKS. Uvnitř strany srbských komunistů začalo docházet k diferenciaci jak v názorech na možnosti politických procesů vedoucích ke kýžené změně ústavy, tak pokud jde o řešení stále důrazněji se hlásících problémů souvisejících s tzv. srbskou národní otázkou. Tlak opozice, vyhocený *Memorandem SANU*, jemuž srbská politická elita čelila jen s vypětím všech sil, tak způsoboval velké vnitřní napětí, v jehož důsledku se začal měnit i vztah Ivana Stamboliće a Slobodana Miloševiće. Milošević svého staršího přítele začal zastiňovat a jeho politická praxe získávala stále více přívrženců. Srbské vedení se postupně začalo dělit na ty, kteří se nehodlali smířit s radikalizovanou kosovskou rétorikou a kolaborovat v tom s kritickou inteligencí, a na ty, kteří byli ochotni využít kosovského napětí k většímu tlaku na stávající systém s cílem dosáhnout tak ústavní změny, a jistým způsobem i spolupracovat s politickým protivníkem, tedy přizpůsobit se novým podmínkám a mocensky z nich těžit. Slobodan Milošević preferoval v rámci své mocenské kombinatoriky i přes svoji nechuť k disidentské opozici a politický konzervativismus jednoznačně druhý způsob, zatímco Ivan Stambolić zůstával pevně zakotven ve stávajícím systému, rozhodnut smířit se i s případným neúspěchem srbské ofenzivy směřující ke změně ústavy.¹⁰⁸⁵ Rozdíly, které se v názorech na řešení vzniklých politických problémů v rámci stranického a státního vedení Srbska projeví, musely dříve nebo později vyústit v otevřený střet. Hledala se pouze záminka, která by vyvolala konflikt, jenž by mohl vést ke konfrontaci, na niž byl vzhledem k mimořádné vnitrostranické aktivitě nejlépe připraven nový předseda SKS Slobodan Milošević.

Média ve službě nového politického proudu

Již na počátku své politické kariéry totiž Slobodan Milošević pochopil, že ke svému mocenskému vzestupu potřebuje získat neomezený vliv na média. Tato možnost se mu otevřela již v době, kdy byl předsedou bělehradského výboru SKS a mohl ovlivňovat bělehradská média, po zvolení předsedou ÚV SKS pak začal bez povšimnutí či výraznějšího protestu Ivana Stamboliće svými lidmi – vesměs konzervativními a antiliberálně zaměřenými komunisty – obsazovat i nejdůležitější redakce periodik s celostátní působností. Na místo ředitele nejstaršího srbského politického

¹⁰⁸⁵ BILANDŽIĆ, D.: *Hrvatska moderna povijest*, s. 727.

deníku *Politika* tak dosadil svého intima Živorada Minoviće, v televizi již byl na místoředitelském místě pevně usazen blízký Miloševićův přítel a mj. také ideolog bělehradského stranického výboru Dušan Mitević,¹⁰⁸⁶ ředitelem televize byl v té době další blízký Miloševićův spolupracovník Ratomir Vico, který koncem roku 1989 svůj post postoupil právě Mitevićovi.¹⁰⁸⁷ Již v první polovině roku 1987 si tak Slobodan Milošević dokázal zabezpečit absolutní kontrolu nad nejmocnějšími srbskými médii, již si zachoval až do konce své éry v roce 2000.¹⁰⁸⁸ Přes léto, zatímco byl Stambolić na dovolené, získal na svou stranu také řadu komunistických představitelů z regionů, kteří se v jeho kanceláři střídali jeden za druhým.¹⁰⁸⁹

K prvním vážnějším rozepřím mezi Ivanem Stambolićem a Slobodanem Miloševićem došlo nedlouho po Miloševićově slavném kosovském besedování. Vyvolal je v podstatě nevinný případ časopisu *Student*, polooficiálního věstníku studentské organizace Bělehradské univerzity. Druhého května 1987, několik dní před výročím Titova narození (7. května), vyšlo nové číslo *Studenta*, jehož provokativní obálka mohla být snadno označena jako útok proti osobě a památce J. Broze Tita. Milošević a zejména jeho příznivci požadovali razantní zásah proti redakci a vůbec proti všem, kdo zpochybňují památku jugoslávského vůdce, zatímco předseda bělehradské stranické organizace - největší a nevlivnější složky SKS - Dragiša Pavlović, do jehož kompetence problematika *Studenta* jakožto bělehradské tiskoviny patřila, celou akci považoval za zcela marginální a nedůležitou. Na jeho stranu se přidal i Ivan Stambolić, který na zasedání komise městského výboru bělehradské stranické organizace poprvé veřejně kritizoval Miloševiče za to, že studentský časopis napadl mnohem ostřeji než *Memorandum SANU*.

Přesto Slobodan Milošević zavelel k rozhodnému útoku proti opozici - na ofenzivu nacionalistů je nutno rezolutně odpovědět, proto se musí i ve straně zavést železná disciplína. Styl jeho vlády nad SK Srbska se stává stále autoritativnějším, v ÚV si vyhrazuje hlavní slovo v kádrové politice, aby tak důležitá místa mohl snadno obsadit svými lidmi, omezuje konzultace s vedením státu, tedy mj. s I. Stambolićem.¹⁰⁹⁰

¹⁰⁸⁶ Mitević, původem Černohorec, byl Miloševićův spolužák ze studií a politickou kariéru budoval, podobně jako Milošević, jako mladý kádr z provincie. Viz DJUKIĆ, Slavoljub: *On, ona a mi*. Beograd 1997, s. 172; DIZDAREVIĆ, Raif: *Milošević kritikovao nacionalizam*. Glas javnosti, 10. 11. 1999, rubrika Feljton.

¹⁰⁸⁷ *Radio Television of Serbia*. http://en.wikipedia.org/wiki/Radio_Television_of_Serbia. Mitević byl později, v březnu 1991, z vedení televize odvolán v důsledku velkých opozičních demonstrací.

¹⁰⁸⁸ Své věrné novináře dokázal Milošević také patričně odměňovat. Např. Ratomir Vico byl v 90. letech dlouholetým ministrem informací ve vládě Svazové republiky Jugoslávie.

¹⁰⁸⁹ PAVIĆ, Z: *Olako shvaćena silina. Šta je Osmoj sednice prethodilo, a šta je pohodilo*, s. 20.

¹⁰⁹⁰ DJUKIĆ, S.: *Između slave i anateme. Politička biografija Slobodana Miloševića*, s. 63n; JOVIĆ, D.: *Jugoslavija - država koje je odumrla. Uspon kriza i pad četvrt*

Zlověstné výstřely v Paraćinu

Na záminku k rozhodujícímu střetu mezi S. Miloševićem a I. Stambolićem a jejich politickými koncepcemi nebylo třeba dlouho čekat. Jako rozbuška posloužil incident, který počátkem září 1987 vyvolal voják albánské národnosti v paraćinských kasárnách.

Po roce 1981 měli albánští vojáci v základní službě v jugoslávské armádě velice těžké postavení. Vzhledem k charakteru tehdejších událostí, které byly nejvyššími místy ohodnoceny jako kontrarevoluční, totiž byli albánští „základáci“ pod neustálým bdělým dohledem důstojníků armádní kontrarozvědky, kteří je šmahem podezřívají z protistátní činnosti. Podle slov Branka Mamuly, ministra obrany SFRJ v letech 1980–1988, mělo být dokonce mezi lety 1981–1987 v armádě odhaleno celkem 216 (!) ilegálních organizací s 1 435 členy albánské národnosti.¹⁰⁹¹ Proto se vojenská kontrarozvědka snažila verbovat albánské vojáky pro spolupráci, a zřejmě přitom používala značného nátlaku. Někteří albánští autoři tvrdí, že v důsledku toho mezi albánskými vojáky základní služby nebývala vzrostla sebevražednost, která je jinak v rámci albánské populace statisticky téměř zanedbatelná a zdaleka nejmenší mezi všemi národy SFRJ.¹⁰⁹² Možná i z toho důvodu došlo 3. září 1987 k tragické události v kasárnách v Paraćinu, kdy albánský vysokoškolsky vzdělaný voják Aziz Kelmendi zastřelil ve spánku čtyři své kolegy – jednoho Srba (který se ovšem sám považoval za Jugoslávce), jednoho Charváta a dva Muslimy, sedm dalších pak zranil (tři z Bosny a Hercegoviny, jednoho z Černé Hory, jednoho z Kosova a jednoho ze Slovinska) a posléze spáchal sebevraždu. Kelmendiho tělo bylo nalezeno až ráno v blízkém lese. Proto také

Jugoslavije, s. 382–385. Tyto vlastnosti Miloševićova politického přístupu se prohlubovaly zároveň s tím, jak koncem 80. let sílil kult jeho osobnosti. Borislav Jović o jeho politických metodách píše: „Velice pečlivě sledoval vzestup popularity jiných v politickém životě a ‚zavčas‘ činil opatření, aby je zastavil, vzdálil z dosahu politického vlivu a zejména moci. Neváhal se uchýlit i k čistkám a likvidacím svých nejschopnějších spolupracovníků, pokud by pocítil, že by mu svými veřejnými vystoupeními mohli narušit autoritu. Velice šikovně dokázal mnoho čestných a schopných lidí využít k uskutečnění svých cílů a zájmů a v okamžiku, kdy začala růst jejich popularita a když zjistil, že by mohli ohrozit jeho nedotknutelnou autoritu, je bez milosti odstranil z veřejného života... Čistky vykonával jednoduše, bez zdůvodňování, popř., pokud se jim někdo postavil, s jednoduchým vysvětlením, že odvolává pro neschopnost...“ Viz JOVIĆ, B.: *Knjiga o Miloševiću*. Beograd 2001, s. 17.

1091 UDOVIČKI, J.: *Kosovo - politika konfrontacije*, s. 21; VICKERS, M.: *Between Serbs and Albanian: A history of Kosovo*, s. 225. Podle Mamuly pak tyto „subverzní živly“ připravovaly „vraždy důstojníků a vojáků, trávení stravy a vody, sabotáže, krádeže zbraní a munice z vojenských skladů, dezerte...“ a měly ve vojenských jednotkách vyvolávat flagrnatní nacionalistické incidenty. Viz BAJNDER, Dejvid: *U Jugoslaviji narastajući etnički nemiri izazivaju bojazan od goreg građanskog sukoba*. Free Serbia. Ratna arhiva. www.db1.inform.dk/~freeserb/arhiva/comments/pub_0111987.html (zpráva korespondenta Davida Bindera v New York Times z 1. 11. 1987).

1092 IMAMI, P.: *Srbi i Albanci kroz vekove*, s. 336.

ze strany některých kosovskoalbánských autorů, kteří by ale v žádném případě nemohli být označeni jako koryfejové nacionalistické či šovinistické spisby, zaznívají názory, že vraždu nemusel nutně spáchat on.¹⁰⁹³ Svědectví velitele stráže, jehož měl Kelmendi pod pohružkou zastřelení obrat o zásobníky munice, je ovšem poměrně jednoznačné. Kelmendi cíleně nejprve zastřelil jednoho vojáka muslimské národnosti, po jehož ložnici se ptal velitele stráže, a teprve poté, střelbou dávkami, náhodně usmrtil a zranil další vojáky. Událost jugoslávskou veřejnost šokovala a spustila vlnu šovinistických protialbánských projevů nejen v srbském tisku. Bez jakéhokoli vyšetřování byla interpretována jako další v řadě akcí albánských separatistů proti Jugoslávii a jejím národům,¹⁰⁹⁴ aniž by se kdokoli zamýšlel nad tím, proč si Kelmendi jako primární oběť vybral vojáka muslimské národnosti, nešlo-li případně o pomstu za šikanu či jiný čin nebo jen o náhlé hnutí mysli. Noviny okamžitě zjistily, že albánský voják byl dlouho před nástupem vojenské služby, v roce 1983, v přestupkovém řízení odsouzen na 15 dní vězení za pokus o překročení hranice do Albánie a že se „na střední škole i na fakultě choval nacionalisticky a měl averzi vůči výuce srbocharvátštiny“.¹⁰⁹⁵ Toto zjištění stačilo k tomu, aby byl Kelmendiho čin v komentáři jugoslávské tiskové kanceláře Tanjug, publikovaném v novinách *Borba*, označen jako *Výstřely do Jugoslávie*.¹⁰⁹⁶ Atmosféru později ještě přihřál jugoslávský ministr obrany, admirál Branko Mamula, který již přímo hovořil o tom, že byl vrah „teroristicky indoktrinován“ a že ke „krveprolití“ muselo dojít, neboť je plánoval jedinec, jenž byl, „ať již přímo či nepřímou“, nabádán a školen k tomu, aby takovýto čin vykonal! Jeho další slova pak do budoucna učinila albánským rekrutům z vojny peklo. Mamula totiž prohlásil, že „dlouholetá a systematická indoktrinace mládeže v duchu albánského nacionalismu a dlouholeté chování části této mládeže poukazuje na to, že budou další Kelmendiové, kteří nastoupí do JLA, popř. v ní již jsou. Jestli o nich armáda nebude dopředu vědět, resp. nebude dopředu zcela seznámena s jejich činností před nastoupením vojenské služby, může se takováto situace zopakovat.“¹⁰⁹⁷ Každý albánský voják tak byl podle slov ministra obrany potenciální vrah a jako s takovým bylo nutno s ním jednat.

1093 Např. MALIQI, Shkëlzen: *Osam svetlostnih godina daleko*. In: VIII sednica CK SK Srbije. Nulta tačka „narodnog pokreta“. Beograd 2007, s. 78.

1094 Později se konal i soudní proces se skupinou vojáků, kteří byli vojenskou kontrarozvědkou obžalováni, že osnovali spiknutí proti JLA a Jugoslávii jako takové. Objevovaly se i spekulace, že se jednalo o zinscenovaný zločin s cílem vyvolat antialbánskou hysterii v celé Jugoslávii (jež opravdu propukla), proto měli být zastřeleni i vojáci jiných národností. Takovýto text se objevil např. v opozičním slovinském časopise *Mladina*.

1095 *Borba*, 4. září 1987.

1096 Tamtéž.

1097 *Iz govora saveznog sekretara za narodnu odbranu admirala flote Branka Mamule na sednici komiteta organizacije SKJ u JNA*. Politika 24. září 1987. Citováno podle *Jugoslavija 1918-1988*, s. 1309-1312.

V novinách se objevovaly články s dramatickými obrazy požadující radikální řešení a útočící na citlivou národní strunu. Např. Milorad Vučelić,¹⁰⁹⁸ pozdější ředitel srbské státoprávní televize, psal v periodiku *Književne novine*, že „*výzvy k trpělivosti, čekání, chladným hlavám v situaci, kdy jsou hlavy krvavé a kdy po zemi leží rozsesety mrtvolky zastřelených vojáků a těla znásilněných dívek, žen i stařen... působí kontraproduktivně... Odedávna se v takových situacích mezi lidem říká: Na hrubý pytel hrubá záplata...*“¹⁰⁹⁹

Podníceni tiskem, vzali v mnoha místech občané útokem stánky a obchody, jejichž vlastníci byli Albánci (tyto excesy se udály např. ve Valjevu, Paraćinu, Subotici aj.). Celá Kelmendiho rodina byla zatčena a vyslýchána v prizrenském vězení. Azizova sestra Melihada, v té době šestnáctiletá, byla vyloučena ze střední školy. Šlo se dokonce tak daleko, že partyzánská organizace ve vesnici Dušanovo u Prizrenu, odkud Kelmendi pocházel, požadovala od obyvatel vesnice, aby jeho rodinu zcela izolovali. Z komunistické strany byl v důsledku této tragédie vyloučen např. bývalý Azizův středoškolský učitel Agish Kastrati.¹¹⁰⁰ Pohřeb zastřeleného Srba Srdjana Simiće se pak i proti vůli jeho rodičů¹¹⁰¹ změnil v politickou manifestaci, již se zúčastnilo kolem 20 000 lidí, kteří v pohřebním průvodu vykřikovali hesla „*Kosovo je Srbsko*“, „*Nedáme Kosovo*“ atd. Po pohřbu se dokonce někteří jeho účastníci shromáždili u hrobu Aleksandra Rankoviće, kde zpívali jugoslávskou hymnu.¹¹⁰²

V souvislosti s těmito výpady v tisku I. Stambolić tvrdí, že případ v Paraćinu byl klíčovým momentem v Miloševićově cestě k moci i z toho důvodu, že média, „*kteří jsme (ÚV SKS – pozn. V. Š.) do té doby dokázali odvracet od toho, aby se nezapletla do revanšismu*“, se po této události zcela vymkla kontrole a „*jako na povel začínala, zejména ta s největším nákladem a územním rozšířením, nacionalisticky štvát a podpalovat Srbsko. Kdyby si Milošević i sám plánoval důvod a okamžik pro převrat,*

1098 Milorad Vučelić (1948) patřil původně do skupiny radikální kritické inteligence, jejíž část se po roce 1987 dala cele do služeb Slobodana Miloševiće. Svoji novinářskou kariéru začínal v časopise *Student*, později byl vedoucím redaktorem týdeníku *Književne novine*. Po rozpadu SKS a založení nástupnické Socialistické strany Srbska patřil k vysokým funkcionářům strany a nejbližším spolupracovníkům jejího předsedy.

1099 *Lice i naliče našeg doba*. Književne novine, Beograd 1. 10. 1987, s. 3.

1100 Borba, 10. 9. 1987.

1101 Zoufalý otec Srdjana Simiće se marně obracel na demonstranty s prosbou, aby nezneužívali smrt jeho syna. Viz DJUKIĆ, S.: *Između slave i anateme. Politička biografija Slobodana Miloševića*, s. 68.

1102 JOVIĆ, D.: *Jugoslavija – država koje je odumrla. Uspon kriza i pad četvrté Jugoslavije*, s. 387. Rankovićův hrob se tak paradoxně stal shromaždištěm nacionalistů, byť byl bývalý druhý muž Jugoslávie až do své smrti, i přes odstavení z politického života, věrným synem SKJ a v žádném případě neinklinoval k nacionalismu. Nacionalistům však symbolizoval unitaristický koncept Jugoslávie, v němž Kosovo nemělo tak široká autonomní práva a Albánci byli, vzhledem k malé účasti v národně-osvobozenec-kém boji, podezřívánou a ne zcela plnoprávnou menšinou.

*těžko by mohl vymyslet něco lepšího než paračínský incident. Nyní měl srbské nacionalisty zcela k dispozici a on jejich nabídnutou ruku přijímá. Po tomto incidentu měl dveře k neomezené moci otevřené dokořán.*¹¹⁰³ Slova, vyřčená s odstupem a se zkušeností s pozdějším Miloševićovým jednáním se sice v tom, že by již tehdy předseda SKS přijal podporu nacionalistů, nejspíše mylí, o tom ale, že situaci s tiskem využil, jak uvidíme dále, nemůže být sporu.

Před šovinistickými protialbánskými výpady varovala také skupina kolem Dobrice Ćosiće, jež i před tím protestovala proti neúměrným trestům, udělovaným např. účastníkům demonstrací v roce 1981. Spisovatel sám poslal dopis předsedovi předsednictva SFRJ, Makedonci Lazaru Mojsovi, v němž jej vyzývá, aby svým vlivem zaštil rodinu Kelmendiových před pronásledováním a pošlapáváním jejich základních lidských práv. Ćosić tak učinil bezesporu ze svého demokratického přesvědčení, neméně důležitým motivem jeho jednání nicméně byl i (oprávněný) předpoklad, že každá nespravedlnost a násilí vůči albánskému obyvatelstvu učiněné ze strany režimu, byť, jako v případě Kelmendiových, představovaného kosovskoalbánskými politiky, se okamžitě zpětně odrazí ve vzrůstajícím tlaku na kosovské nealbánské obyvatelstvo. Tento motiv ostatně v dopise Mojsovi, kterého i přes svoji dlouholetou distanci od nejvyššího stranického vedení považoval za jednoho z nezávadnějších jugoslávských politiků, nijak nezastíral. Odsuzoval v něm opatření vůči Kelmendiovým jako barbarská, s tím ovšem, že mají provokativní cíl: *„Za nacionalistické jednání a výstupy byly odsouzeny stovky studentů a mládeže, kteří se kvůli tomu stali zarytými nepřáteli srbského národa a Jugoslávie, zatímco jejich učitelům a profesorům, politickým a ideovým vůdcům, kteří se zahrnuli ve stranických a státních funkcích, policejních, soudních a vzdělávacích orgánech a institucích, ... nebyl zkršven ani vlásek na hlavě... Pomsta, vykonávaná a plánovaná na rodině Kelmendiových, vyvolává děs, neboť se jí, ve skutečnosti, vyvolává mezinárodní válka v Jugoslávii a její barbarizace...*¹¹⁰⁴

Po incidentu zavládly na Kosovu, ale i v Srbsku a jinde v Jugoslávii obavy a strach, docházelo k častému zatýkání. Nedůvěra vůči Albáncům vzrostla nebývalou měrou, k čemuž přispěla i hysterická atmosféra a antialbánské nálady, vyvolávané srbským tiskem. Vražda v kasárnách, vybíjení albánských obchodů a stánek (a dokonce několik rasově motivovaných vražd),¹¹⁰⁵ nekontrolovatelná emotivní rétorika, rozdělené, vzájemně se obviňující vedení, to byl obraz Srbska na konci léta 1987. Výstřely v paračínských kasárnách a jejich dirigovaná publicita tak připravily atmosféru pro definitivní vyřešení rostoucí srbské politické krize.

1103 Viz STAMBOLIĆ, I.: *Put u bespuće*, s. 189.

1104 ĆOSIĆ, D.: *Kosovo*, s. 64.

1105 IMAMI, P.: *Srbi i Albanci kroz vekove*, s. 336.

Vítězství proudu Slobodana Miloševiče

Srbské vedení se po paračinské aféře definitivně rozdělilo na dva proudy, které historik Dejan Jović příznačně označuje jako institucionalistický a revoluční.¹¹⁰⁶ Hlavní myšlenkou institucionalistů bylo přesvědčení o tom, že konflikt na Kosovu nelze řešit a vůbec již ne vyřešit ohrožováním stávajících institucí. Věřili, že klíč k problému spočívá v ústavní reformě, jíž lze docílit ústupností, trpělivostí a usilovnou prací pouze uvnitř stávajícího politického systému. Na druhé straně stáli „revolucionáři“ slibující problémy ve vztazích mezi etniky odstranit za pomoci rychlých a účinných akcí, s přihlédnutím k reálným zájmům Srbska a srbského národa. Takovému řešení problémů mohla podle vůdčího muže tohoto přesvědčení – stávajícího předsedy SKS – přinést pouze rozhodná a energická politika, která se nebude bát konfliktů a rychlého jednání. V atmosféře strachu, nejistoty a radikálních požadavků to ovšem byla opce, která mohla inspirovat mnohem více lidí.

Lehkovážně slíbená rychlost...

Z prvé – institucionalistické – pozice týden po aféře kritizoval předseda bělehradské stranické organizace Dragiša Pavlović¹¹⁰⁷ ředitele a šéfredaktory hlavních bělehradských sdělovacích prostředků. Na setkání s nimi zdůrazňoval, že situaci nelze napravit „*lehkovážně slíbenou rychlostí*“, což byla přímá aluze na Miloševičův projev v Kosově Polji, ani nějakým mimořádným stavem. Bojovat proti albánskému nacionalismu šlo podle Pavloviće pouze z pozic SKJ, nikoli populistickým a nacionalistickým štváním v médiích, které pouze rozdmýchává nenávist a netoleranci vůči Albáncům.¹¹⁰⁸ Boj proti albánskému nacionalismu i proti srbskému nacionalismu totiž byl pro Pavloviće a politický proud Ivana Stamboliće pouze lícem a rubem jedné mince. Pavlović se protivil debatám o tom, který nacionalismus je nebezpečnější, podobně jako neuznával rozšířený argument, že srbský nacionalismus je pouze reakcí na nacionalismus

1106 JOVIĆ, D.: *Jugoslavija – država koje je odumrla*, s. 387.

1107 Dragiša „Buca“ Pavlović (1943–1996) na místo předsedy bělehradské organizace SKS nastoupil poté, co byl S. Miloševič zvolen do čela SKS. Patřil k liberálnímu a proreformnímu křídlu v SKS a jako intelektuál s dvěma fakultami, doktorátem a několika publikovanými knihami patřil k velmi atypickým komunistickým funkcionářům.

1108 PAVLOVIĆ, Dragiša: *Olako obećana brzina*. Zagreb 1988, s. 94n.; projev Pavloviće na zmíněné tiskové konferenci a záznamy navazujících jednání zasedání představenstva bělehradské organizace SKS, zasedání představenstva ÚV SK Srbska 18.–19. 9. a konečně záznam průběhu VIII. zasedání ÚV SK Srbska přineslo také zvláštní vydání *Borby* z 28. září 1987 nazvané *Rasprava u CK SK Srbije o Dragiši Pavloviću iz časa u čas* (citát je ze s. 2 tohoto speciálního vydání). Viz také JOVIĆ, D.: *Jugoslavija – država koja je odumrla*, s. 387–389.

albánský a automaticky zanikne tehdy, když zmizí jeho příčina, tedy nacionalismus albánský.

Pavlovićův projev, zejména jeho kritika srbského nacionalismu, byl zcela v souladu s dlouholetou tradicí antinacionalistické politiky uvnitř SKS a jeho podstata se zřejmě ani příliš nelišila od přesvědčení Slobodana Miloševiće. Kamenem úrazu Pavlovićova projevu a počátkem konce jeho politické kariéry (a také politické kariéry Ivana Stamboliće) byla ona tři slova o „*lehkovážně slíbené rychlosti*“, v nichž byla zástupci revolučního proudu rozpoznána kritika předsedy SKS a „*kurzu SKS, který musí spočívat v rozhodném a bezodkladném přístupu k situaci na Kosovu*“.¹¹⁰⁹

Již v pondělí 14. září tak vyšel v deníku *Politika expres*, jenž byl pod přímým vlivem Miloševićova proudu, článek, manipulativně dokazující, že Pavlovićova kritika směřovala k nejvyšším srbským stranickým orgánům a předseda bělehradské organizace jí rozbíjí jednotu srbských komunistů. Nevídaná tvrdost útoku překvapila především srbského prezidenta Ivana Stamboliće, jenž chtěl Pavloviće bránit v nejvlivnějších novinách *Politice*. Šéfredaktor Živorad Minović se však setkání s prezidentem vyhýbal¹¹¹⁰ (podle některých autorů byl ostatně on sám pisatelem Stambolićem kritizovaného textu), a když byl navíc v *Politice* inkriminovaný článek přetištěn, bylo jasné, že Stambolić ztratil autoritu a jeho židle se povážlivě kýve.

Předehra VIII. zasedání ÚV SKS

Shodou okolností bylo na 23.-24. září 1987 svoláno VIII. zasedání ÚV SKS, na němž se kromě ekonomických problémů mělo hovořit také o realizaci politiky SKJ na Kosovu. Milošević se rozhodl využít této příležitosti a hodlal zařadit na program dne i případ Pavlović, resp. otázku jeho odpovědnosti za „*mediální štvanci na předsednictvo ÚV*“,¹¹¹¹ byť předsednictvo ÚV SKS jako takové rychlé řešení kosovského problému neslibovalo. K takovému závažnému kroku ovšem potřeboval předběžné schválení předsednictva ÚV, jehož zasedání proto promptně svolal na 18. září.

Pavlović se rozhodl úder vrátit a pojistit si před nadcházejícím střetem podporu své stranické organizace, a svolal proto na 17. září schůzi bělehradského stranického vedení. Bělehradská organizace s 230 000 členy byla samozřejmě silou, kterou nebylo možno ignorovat, a pokud by se za něj postavila celou svou vahou, jen velice těžko by Milošević mohl počítat se získáním souhlasu předsednictva. Také Stambolić již viděl, že jde o politické bytí či nebytí, a rozhodl se Pavloviće a jeho postoje podpořit dopisem, adresovaným všem členům bělehradského stranického

1109 Slova Zorana Sokoloviće citovaná podle BAZIĆ, J.: *Srpsko pitanje*, s. 160.

1110 STAMBOLIĆ, I.: *Putu bespuće*, s. 181.

1111 Takto nazval Pavlovićovo jednání s šéfredaktory blízký Miloševićův spolupracovník Borislav Jović. Viz JOVIĆ, B.: *Knjiga o Miloševiću*, s. 35.

vedení.¹¹¹² Pomohl-li Stambolićův dopis přesvědčit členy bělehradského předsednictva není jisté, jak se však již vzápětí mělo ukázat, byl především hřebíkem do jeho politické rakve.

Na rozšířeném zasedání předsednictva ÚV SKS se postupně vystříдалo téměř padesát diskutujících, z nichž ovšem mělo hlasovací právo pouze 23 členů předsednictva. Nositelé státních funkcí (kteří byli v podstatě bez výjimky na Stambolićově a Pavlovićově straně) se totiž mohli jednatí stranického předsednictva a následných diskusí účastnit, ze zákona ovšem nemohli být členy předsednictva a neměli ani právo hlasu, což se vztahovalo i na srbského prezidenta. V diskusích se ukázalo, že názorové rozdíly obou směrů jsou již nepřeklenutelné. Návrh Nikoly Ljubičiće, aby byl Pavlović odvolán ze stranických funkcí a jmenován místopředsedou vlády, či otcovský návrh Ivana Stamboliće, aby se napříště problémům předcházelo přátelskými rozpravami obou hlavních protagonistů sporu „u kávy“, byly Miloševićem striktně odmítnuty a vše špelo k dramatickému hlasování. Zatím se ovšem zdálo, že by v něm ale podle všeho bylo Miloševićovo křídlo poraženo.

Jednání mělo pokračovat i následující den. Během noci proto musel Milošević vymyslet novou strategii. Jeho tým přesvědčil několik členů bělehradského výboru, aby napsali prohlášení, že na ně Stambolić vyvíjel svým dopisem nátlak. Hned na počátku druhého dne zasedání pak byl tento triumf vytažen. Do „spiknutí“ proti stranickému vedení tak byl nyní zapleten také Stambolić. Účastníci jednání sice nebyli s dopisem přímo seznámeni, přesto však mnozí z nich přijali argumentaci, že takovýto způsob ovlivňování komunistických orgánů je zlo, které může ohrozit budoucnost strany. Výsledek hlasování o tom, je-li Pavlović vinen a má-li být na zasedání ÚV potrestán, ovšem byl i přes šok, který způsobila aféra s dopisem, stále ještě nejistý. Z dvaceti tří členů předsednictva byli čtyři zástupci z autonomních oblastí. Ti se ale rozhodli nehlasovat, neboť se podle nich jednalo o personální spor uvnitř srbského vedení, do něhož nechťeli zasahovat. Velice mylně, jak se do budoucna ukázalo, jej považovali za záležitost „uššího Srbska“, která se jich netýká! Z ostatních 19 členů hlasovalo pro Pavlovićovu vinu 10 účastníků, proti bylo devět. Milošević tedy získal hubené vítězství,¹¹¹³ které se ovšem snažil v mezidobí před zahájením VIII. zasedání ÚV SK Srbska pojistit. Tým srbského stranického předsedy v čele s budoucím jugoslávským prezidentem Borislavem Jovićem tak loboval u členů oblastních výborů v celém Srbsku. Jović podle některých autorů ve dvou dnech, které předcházely

1112 SILBER, L. - LITL, A.: *Smrt Jugoslavije*, s. 34. Obsah dopisu, který se po odvolání Pavloviće ztratil, byl později překrucován a sloužil k obžalobě I. Stamboliće z vyvolávání rozporů v rámci SK.

1113 O průběhu zasedání viz paměti jeho účastníků - např. STAMBOLIĆ, I.: *Put u bepuće*, s. 200-202; JOVIĆ, B.: *Knjiga o Miloševiću*, s. 35-37; *VIII sednica CK SK Srbije. Nulta tačka „narodnog pokreta“*. Beograd 2007.

zasedání, pozval do Bělehradu šestnáct předsedů regionálních či oblastních stranických výborů, které přesvědčoval o tom, jak mají na plénu ÚV hlasovat.¹¹¹⁴

Vítězství revolučního proudu

Osmé zasedání ÚV SKS, které se konalo ve dnech 23.-24. 9. 1987, se odehrávalo v napjaté atmosféře. Bylo totiž jasné, že se jedná o bezprecedentní akt v dějinách srbské komunistické politické scény, jehož význam byl srovnatelný jak s případem Aleksandra Rankoviće v roce 1966, tak s pádem srbských „liberalů“ v roce 1972. Napětí zvyšovala i skutečnost, že poprvé v dějinách jugoslávské komunistické strany bylo zasedání přenášeno televizí.¹¹¹⁵

Již během jednání ÚV bylo zřejmé, že na VIII. zasedání dojde k vítězství Miloševićova revolučního proudu nad proudem institucionálním. Tato skutečnost se projevovala i v rétorice mnohých řečníků, kteří často používali při odsuzování „chladných hlav“, tedy zastánců institucionálních postupů, emotivní slovník konce 40. a 50. let. Hlavním tématem zasedání bylo sice Kosovo, všemi projevy se ale jako červená nit táhla problematika střetu dvou koncepcí a navíc Pavlovićův případ. Milošević vyhrotil situaci, když ve svém projevu prohlásil, že slova o „*lehkovážně slíbené rychlosti*“, vyřčené „*během doposud největší mobilizace komunistů a celé veřejnosti, směřující k vyřešení situace na Kosovu, byly ránou pod pás politice Svazu komunistů*“! Označení hysterie po události v paračinských kasárnách za mobilizaci veřejnosti přitom z historického odstupu jakoby předznamenaly vývoj věcí budoucích.

Pro mocenský vzestup Slobodana Miloševiće bylo také důležité, že získal na svou stranu generála Nikolu Lubičiće, dlouholetého jugoslávského ministra obrany v dobách vrcholícího kultu osobnosti J. Broze Tita a představitele Srbska v jugoslávském kolektivním prezidiu. Jeho podporu se mu podařilo získat v rozhodující chvíli, těsně před VIII. zasedáním ÚV SKS. S Lubičićem šla ruku v ruce podpora jugoslávské armády, která v Jugoslávii představovala „sedmou republiku“ a byla státem ve státě.¹¹¹⁶ Lubičić na zasedání promluvil jako druhý a jednoznačně se postavil na stranu předsedy SKS. Jeho vystoupení zřejmě přesvědčilo i mnohé váhající. „*Revolucionáři*“ poté kritizovali odpovědnost stávajícího srbského vedení za pomalé provádění ústavních změn a za absenci politické

1114 SILBER L. - LITL, A.: *Smrt Jugoslavije*, s. 36.

1115 Přenos ze zasedání byl zpočátku přímý, s postupující dobou však byl přerušován zpravodajstvím a projevy byly zkracovány. Ředitel televize D. Mitević přitom dával zjevně přednost Miloševićově straně.

1116 POPOV, N.: *Srpski populizam od marginalne do dominantne pojave*. Milošević tedy využil podporu armády ke svému mocenskému vzestupu, armádní velení naopak využívalo jeho mocenský vzestup k tomu, aby hájilo svá privilegia ve státě... Toto spojení ovšem fungovalo pouze do počátku války.

ochrany kosovských Srbů a Černohorců před „albánským separatistickým nátlakem a útlakem“. V přestávce jednání se uskutečnilo slavnostní zasedání ÚV věnované 50. výročí nástupu J. B. Tita do čela Komunistické strany Jugoslávie. I při této příležitosti byl projev S. Miloševića veden snahou porazit Stambolićovo stranické křídlo. „*Tito se nebál bitev, sporů a konfliktů, nepřítel, rizika*“, prohlásil Milošević ve zjevné aluzi na opatrné metody práce institucionalistů. Svůj projev zakončil vizí, že „*v současné fázi revoluce (Titovo dílo a jeho revoluce tedy trvá, je permanentní – pozn. V. Š.) nás čekají nové bitvy. Abychom z nich vyšli jako vítězové, je zapotřebí, abychom byli svorni a jednotni tak jako v minulosti. To je smysl Titova díla, to je podstata naší jugoslávské revoluce, to je podmínka pro to, abychom se dočkali světlé budoucnosti...*“.¹¹¹⁷

Tímto projevem Milošević definitivně získal na svou stranu zbývající „staré“ komunisty – Titovy spolupracovníky, osvojil si sympatie v armádě a titoistickou rétorikou se zabezpečil i proti útokům politiků z ostatních republik. Střelba po protivnících Titovým kalibrem byla navíc natolik zdrcující, že v té chvíli již bylo zastáncům institucionální myšlenky jasné, že prohráli.¹¹¹⁸

Přesto však ještě výsledek hlasování, které mělo přijít k závěru zasedání, nebyl jasný. Stambolić byl jistým symbolem kontinuity srbské politiky a jeho pád by strhl mnohé další. Atmosféra v sále i v kuloárech tak byla stále napjatější. Jedna z členů ÚV, historička Ljubinka Trgovčevićová, později vzpomínala, že se „*delegáti potili studeným potem, byli bledí, nervózní, mnozí z nich měli v kapse připraveny pro každý případ dva projevy... Kariéry a budoucnost devadesáti procent těchto lidí totiž závisely na výsledku zasedání*“.¹¹¹⁹

Atmosféru v sále ještě zahušťovaly tzv. telegramy podpory, které přicházely z regionů od oblastních výborů i jednotlivců. Byly veřejně čteny v pauzách mezi jednotlivými projevy a vytvářely tak dodatečný nátlak, neboť z 90 % šlo o telegramy podpory revolučnímu křídlu. Zejména telegramy kosovských Srbů přispěly k vytváření emocí a posílily Miloševićovo postavení. Byl to vlastně první případ zneužití veřejnosti k vytváření politicky příznivé atmosféry pro prosazení úmyslů S. Miloševiće. Později se z telegramů stanou masové „mítinky pravdy“. Dodatečný nátlak činili Miloševićovi emisaři i v pauzách mezi jednáním, kdy lobovali pro Miloševićovu opci u členů, kteří nebyli přesvědčivě na jeho straně, zatímco Stambolić byl zcela paralyzován, neschopen provést protiútok. Při hlasování zůstalo na jeho straně pouze osm příznivců při 18 abstencích, které připadaly členům delegací z autonomních oblastí! Borislav Jović, pozdější poslední prezident SFRJ, v této souvislosti poznamená-

¹¹¹⁷ MILOŠEVIĆ, S.: *Godine raspleta*, s. 169.

¹¹¹⁸ „*Znamenalo to, že my nejsme s Titem. Bylo to veřejné lynčování,*“ svěřil se Stambolić v rozhovoru se Silberovou a Littlem. Viz *Smrt Jugoslavije*, s. 37.

¹¹¹⁹ Tamtéž.

vá: „*Kdyby představitelé autonomních oblastí mohli tušit, jaký historický obrat přineslo VIII. zasedání ÚV, na němž se zdrželi hlasování, podobně jako na předcházejícím zasedání předsednictva ÚV, jistě by hlasovali proti Miloševićovi a vše mohlo být jinak.*“¹¹²⁰ Vojvodinští představitelé se rozhodli nehlasovat ze stejných důvodů, z jakých tak učinili na zasedání předsednictva ÚV čtyři dny před tím – hodnotili situaci jako vnitřní věc užšího Srbska, od níž se distancovali. Azem Vllasi, tehdejší předseda oblastního výboru SK Kosova, důvod abstence kosovských zástupců zdůvodnil takto: „*My jsme měli na situaci na Kosovu jiný názor již dávno před VIII. zasedáním, proto jsme se necítili povinni pomáhat Stambolićově frakci. A i kdybychom chtěli, pouze by to urychlilo jejich porážku, neboť extremisté by tu pomoc využili jako další argument proti Stambolićovi a Pavlovićovi.*“ Vllasi také s odstupem let alibisticky tvrdí, že Albánci nemohli být faktorem mocenského boje v Srbsku, a proto je také nikdo nemůže obviňovat za neutrální postoj, na rozdíl od zástupců Vojvodiny, „*kteří jsou konec konců Srbové*“.¹¹²¹ V mnoha jiných předcházejících případech ovšem do mocenského boje zasahovali, zástupci autonomie ostatně také nepředstavovali pouze kosovské Albánce, podobně jako zástupci Vojvodiny nezastupovali pouze vojvodinské Srby. V tomto mocenském boji se navíc nejednalo o užší Srbsko, ale o celou republiku i s autonomiemi. Chápání autonomií jako „republik“, jichž se netýká ani dění na centrální mocenské úrovni, se v tomto případě nevyplatilo jak samotným autonomiím, tak celé Jugoslávii.

Vítězstvím frakce Slobodana Miloševiče, které se viditelně projevilo odvoláním D. Pavloviće a marginalizací I. Stamboliće,¹¹²² se v rámci SKS upevnil nový kurz, postupně opouštějící vládnoucí koncept národnostní

1120 JOVIČ, B.: *Knjiga o Miloševićovi*, s. s. 37.

1121 Rozhovor Dejana Joviće s A. Vllasim publikován v JOVIČ, D.: *Jugoslavija, država koja je odumrla*, s. 404.

1122 Sám Stambolić Pavloviće dlouho politicky nepřežil. Byl z místa srbského prezidenta sesazen 14. prosince 1987, když za své odvolání sám hlasoval. Po demisi se Stambolić na návrh svého přítele, charvátského politika a pozdějšího posledního jugoslávského premiéra Ante Markoviće, stává ředitelem Jugoslávské banky pro mezinárodní ekonomickou spolupráci (JUMBES), podporující exportní politiku jugoslávských firem. Do veřejného života se vrací v dubnu roku 1995, když s padesáti předními srbskými opozičními intelektuály shromážděnými v nevládní organizaci *Beogradski krug* odjíždí do obleženého Sarajeva, kam veze jako pomoc JUMBES banky léky a kde po osmi letech poprvé opět přednáší. Od roku 1997 publikuje čas od času ostré výpady proti svému bývalému příteli v opozičním tisku. V srpnu 2000 byl unesen během svého pravidelného joggingu. Motivy únosu nebyly zřejmé, vzhledem k blížícímu se termínu předčasné vypsaných prezidentských voleb a voleb do jugoslávského svazového parlamentu se spekulovalo o tom, že srbský režim a zejména S. Milošević, měl obavy z jeho možného návratu na politickou scénu. Vyšetřování se z mrtvého bodu pohnulo až v souvislosti s atentátem na srbského reformního premiéra Zorana Djindjiće 12. března 2003. Jeho ostatky byly nalezeny 28. března 2003. Vyšetřování zjistilo, že byl zavražděn bezprostředně po únosu, a to komandem speciální protiteroristické jednotky srbského ministerstva vnitra, která byla pod přímou kontrolou S. Miloševiče.

politiky SKJ a vystupující radikálněji vůči Kosovu, kurz, který daleko rozhodněji zavelí k boji o změnu ústavního postavení Srbska, resp. k zevrubné novelizaci ústavy, spočívající v destrukci všech jejích dosavadních národnostních principů. Projevy Slobodana Miloševiče na VIII. zasedání, zejména jeho pojednání o Titovi, rozhodnost, kterou jako řídicí schůze projevovat, navíc před televizními kamerami, neústupný postoj, pokud šlo o Kosovo, to vše z něj činilo v očích srbské veřejnosti nového Tita. Jeho fotografie se po rozhodujícím vítězství a získání absolutní kontroly nad SKS a tím i nad srbskými státními orgány začínají objevovat na stěnách vedle fotografií Titových, což byl do té doby nemyslitelný precedens. K jeho oslavě vznikají také písně a říkadla podobná těm, jimiž byl předtím oslavován nedotknutelný vůdce jugoslávské revoluce. Za několik let Miloševičovy fotografie Titovy obrazy zcela vytlačí.¹¹²³ Jugoslávské vedení sice později po Miloševiči mnohokrát požadovalo, aby se proti této glorifikaci ohradil, což on sice formálně učinil, avšak bez patřičného důrazu a také bez jakéhokoli účinku.

Hodnocení VIII. zasedání ÚV SKS jugoslávskou politickou elitou

V souvislosti s výsledkem VIII. zasedání ÚV SK Srbska je přinejmenším pozoruhodná skutečnost, že Miloševičův triumf byl stranickým vedením ostatních jugoslávských republik přijat v podstatě kladně. Vědělo se sice, že jde o politika sklonného k rychlým a radikálním řešením, jeho projev na Kosovu byl všeobecně znám, přesto jej však považovali za mladou a nezbyrokratizovanou krev, která do stále více zatuhlých vod SKJ přinese oživení. Jeho titoistická rétorika z něj navíc činila hlavního jugoslávského titoistu, kolegové z ÚV SKJ nemohli zanedbat ani skutečnost, že za Miloševičem stojí drtivá většina ÚV SK Srbska. Svoji roli v podpoře S. Miloševiče z jiných republik sehrála i jistá nedůvěra ke Stambolićovi, který byl, byť neoprávněně, považován za nedostatečně razantního vůči srbským nacionalistům, hovořilo se i o únavě politické scény klanem Stambolićů, jehož vliv (zejména Petra Stamboliće) na srbskou a potažmo i jugoslávskou politickou scénu trval již čtyřicet let. Ivan Stambolić byl považován také za jednoho z největších jugoslávských byrokratů,¹¹²⁴ jež si navíc chtěl pro sebe pojistit pětiletý mandát jugoslávského prezidenta. Stambolićovi oponenti totiž vycházeli z jeho interview v časopise *NIN* v květnu 1987, v němž kritizoval jednorozhodný rotaci jugoslávské prezidentské funkce a navrhoval pětiletý prezidentský mandát s přímou volbou kandidáta, což byl v době složitého jugoslávské-

¹¹²³ JOVIĆ, D.: *Jugoslavija - država koje je odumrla*, s. 399.

¹¹²⁴ V rozhovoru se Silberovou a Littlem označil charvátský člen předsednictva SKJ Stipe Šušteršič za „tak rigidního byrokrata, že jsme mysleli, že Miloševiče budeme moci snáze kontrolovat“. Viz *Smrt Jugoslavije*, s. 38.

ho delegačního systému naprostý precedens. Stambolić pak byl, z logiky stranického uvažování, podezírán z toho, že touto kritikou se sám staví na místo jediného kandidáta.

V tom, že byl Stambolić snadno odepsán, hrála roli i osobní antipatie. Jeden z nejlivnějších jugoslávských komunistů té doby, charvátský člen předsednictva ÚV SKJ Stipe Šuvar, otevřeně přiznal, že Slobodana Miloševiće podpořil i proto, že se Stambolić „*paktoval se Špiljakem, který tehdy proti mně sočil...*“¹¹²⁵ Roli Stipe Šuvara, jednoho z nejlivnějších jugoslávských komunistů té doby, v Miloševićově podpoře na VIII. zasedání ÚV SK Srbska potvrzuje také pozdější předseda bosensko-hercegovských komunistů Nijaz Duraković, jenž později vzpomínal, jak jej v předvečer VIII. zasedání Šuvar přesvědčoval, že je třeba použít všechny prostředky k tomu, aby byl Ivan Stambolić z politické scény odstraněn a nastolen Slobodan Milošević.¹¹²⁶

Při rozhodování o podpoře Miloševiće hrála mezi jugoslávskými politiky velkou roli také skutečnost, že jeho křídlo, alespoň slovně, slibovalo daleko rozhodnější boj se srbským nacionalismem. Miloševićův závěrečný projev na VIII. zasedání ÚV SK Srbska v tomto směru nemohl nikoho nechat na pochybách. Předseda SKS tehdy prohlásil, že „*srbský nacionalismus je had na prsou srbského národa*“.¹¹²⁷ „*Byli jsme přesvědčeni (Šuvar, Marko Orlandić a Vidoje Žarković¹¹²⁸ - pozn. V. Š.),*“ tvrdil později Šuvar, „*...že se Milošević dokáže účinně postavit vlně srbského nacionalismu.*“¹¹²⁹ Miloševićův nacionalismus ostatně nepřipouští tehdejší vysoce postavení komunističtí funkcionáři ani po trpkých zkušenostech rozpadu Jugoslávie. „*I dnes se domnívám,*“ tvrdil v roce 2000 Nijaz Duraković, „*že Milošević nebyl nacionalistou. Jen dovedně využil nacionalistické opium k získání moci. Pouze si osedlal již probuzený nacionalismus.*“¹¹³⁰ Téměř totožný-

1125 Mika Špiljak (1916–2007), od roku 1946 člen ÚV SKJ, v letech 1983–1984 předseda Prezidia SFRJ a od roku 1984 do roku 1986 předseda SK Charvátska, považoval Šuvara za komunistického dogmatika a chtěl, za spolupráce se Stambolićem, znemožnit jeho volbu do předsednictva ÚV SKJ. Na jiném místě ovšem Šuvar tvrdí, že Stambolić byl jeho přítel.

1126 ČABARAVDIĆ, Sabina: *Svjedoci raspada - Nijaz Duraković: Milošević je bio rigidni boljševik operiran od nacionalizma* (rozhovor s Nijazem Durakovićem). <http://www.slobodnaevropa.org/content/Article/1045343.html>. Duraković byl v té době členem předsednictva ÚV SKJ, v roce 1989 byl zvolen posledním předsedou ÚV SK Bosny a Hercegoviny.

1127 MILOŠEVIĆ, S.: *Godine raspleta*, s. 171.

1128 Marko Orlandić (1930) a Vidoje Žarković (1927–2000) byli v té době černohorští představitelé v předsednictvu ÚV SKJ. Oba se předtím vystřídali ve funkcích předsedů ÚV SK Černé Hory, předsedů černohorského prezidia a předsedů černohorské vlády. V roce 1989 oba skončili svoji politickou kariéru jako oběti Miloševićovy anti-byrokratické revoluce.

1129 Šuvar v rozhovoru s Dejanem Jovićem v říjnu 1997. Viz JOVIĆ, D.: *Jugoslavija - država koje je odumrla*, s. 405.

1130 ČABARAVDIĆ, S.: *Svjedoci raspada - Nijaz Duraković: Milošević je bio rigidni boljševik operiran od nacionalizma*.

mi slovy hodnotil Miloševićovu koketerii s nacionalismem v roce 2001 i bývalý předseda kosovských komunistů Azem Vllasi: „*Milošević nebyl nikdy přesvědčeným nacionalistou posedlým nacionalistickou ideologií. Pouze správně vycítil, že srbský nacionalismus je třeba osedlat, neboť to byla nejjistější cesta k tomu, jak si upevnit moc. Využil tedy nacionalismu, aby posílil své mocenské postavení, a poté, když již seděl pevně v sedle, povolna odstranil všechny zaryté nacionalisty ze svého okolí. Byť pak za ně vykonával všechny práce na projektu Velkého Srbska, svým přesvědčením nacionalistou nebyl.*“¹¹³¹ At již ovšem Slobodan Milošević přesvědčením nacionalistou byl či nikoli, důležité a podstatné je, že politika, kterou od VIII. pléna ÚV SKS vedl, měla všechny atributy politiky poznamenané nacionálním resentimentem, jenž byl jednou z výrazných příčin rozpadu Jugoslávie a dramatických změn, k nimž došlo na Kosovu.

Stipe Šuvar, spolu s většinou dalších jugoslávských politiků byli navíc skutečně přesvědčeni, že Kosovo je klíčovým problémem tehdejší Jugoslávie, který může vést až k rozbití Jugoslávie. Spoléhali proto na Miloševićovu „*lehkovážně slíbenou rychlost*“ při řešení kosovské problematiky a sdíleli jeho přesvědčení o tom, že na Kosovu dřímá latentní kontrarevoluce, i jeho argument, že většina kosovských Albánců koketuje se secesionismem.¹¹³² Při hodnocení role jugoslávských politiků v mocenském vzestupu Slobodana Miloševiče však také nelze zapomínat na skutečnost, že možnosti politiků z ostatních jugoslávských republik i z federálních institucí zasahovat do srbských vnitrostranických záležitostí byly ústavou z roku 1974 velmi omezené, ve skutečnosti prakticky nemožné. Proti výsledkům VIII. zasedání fakticky nikdo neprotestoval. Na následujícím zasedání předsednictva ÚV SKJ si pouze předseda slovinských komunistů Milan Kučan vyžádal objasnění postupů, o nichž se měly některé slovinské komunistické organizace vyjádřit jako o málo demokratických, což Milošević poměrně snadno vyvrátil. Ostatně jen málo mocenských převratů v historii SKJ by bylo možno označit jako demokratické...¹¹³³

Po VIII. zasedání ÚV SKS se Slobodan Milošević stává nejsilnějším politikem celé jugoslávské politické reprezentace. VIII. zasedání ÚV SKS je tedy rozhodujícím přelomem jak ve vývoji kosovské otázky, tak celé Jugoslávie. Od něj již směřuje mílovými kroky k rozpadu.

1131 VLLASI, A.: *Na jug od Bijeline i na sjever od Tuzle*. RFE 1. 7. 2001. www.danas.org/programi/magazin/jut_27/2001/07/20010701094728.asp.

1132 Např. SILBER, L. - LITL, A.: *Smrt Jugoslavije*, s. 38.

1133 PERIŠIN, Tena: *Svjedoci raspada - Stipe Šuvar: Moji obračuni s njima*. <http://www.slobodnaevropa.org/Content/Article/1045346.html>.